

РЕЦЕНЗІЇ, ПОДІЇ

НАЧЕ ЧИТАЮ ІСТОРІЮ РІДНОГО КРАЮ: НОВИЙ ВАГОМИЙ ЗДОБУТОК КАФЕДРИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Galizien. Aus dem Großen Krieg / Herausgeber : A. Paslawska, T. Vogel, W. Kamianets = Галичина. З Великої війни / Упорядники: А. Паславська, Т. Фогель, В. Кам'янець. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2014. – 300 с.

Осінь 2014 року не лише золота (як завжди буває в нашому краю), а й кривава: орди завойовників та заброд калічать нашу землю, зростають могили захисників Вітчизни по всій Україні – багатьом довелося запити з московської чаші московську отруту (Т. Шевченко). У таких умовах ми потребуємо не лише сучасної зброї, термінового зросту економіки, а й інтенсивного відродження національної культури та духовності, гартування національного духу.

Невід'ємні складові соборності політичної нації – національна пам'ять, національна свідомість. Це – надскладні феномени, які необхідно дуже дбайливо плекати, на величезному фактичному матеріалі, обтрушуючи від фантастики, патології, видумок та іншого непо-требу. Оскільки за наше т. зв. виховання часто бралися (і, до того ж, інтенсивно) “няньки, дядьки отечества чужого” (згадаймо Шевченків вірш політичного пророцтва “Бували войни і військовій сварі...”), не завжди володіємо глибокими знаннями про наше минуле. А минуле – це не лише окремі знаменні події, а й життя і праця, побут, повсякденні змагання мільйонів людей, це спогади, суб'єктивні та об'єктивні. Посильний внесок у зріст національної свідомості вкладає кафедра міжкультурної комунікації та перекладу факультету іноземних мов Франкового університету. Кафедра – молоденька, її започатковано лише 2008 року, однак під вмілим керівництвом відомого мовознавця, доктора філологічних наук, професора А. Й. Паславської вона вже має чимало вагомих здобутків. Один із них – білінгвальна антологія під заголовком “Es war einmal Galizien = Була собі Галичина...” (Львів, 2013). До книжкового форуму 2014 р. опубліковано іншу білінгвальну антологію “Galizien. Aus dem Großen Krieg = Галичина. З Великої війни”.

У книзі йдеться про представлену в художній та публіцистичній літературі історію Галичини під час Першої світової війни. Крім автохтонного населення – українців, у нас проживали поляки, австрійці, цигани, вірмени, євреї, і міжетнічні відносини були складними і напруженими, зокрема під час війни. Кожен етнос, живучи в досить сильній ізоляції, творив свою культуру, мав свої традиції, обожнював своїх героїв, ненавидів своїх ворогів, однак, мусило бути й щось спільне – адже всі проживали в одній державі, до того ж, під час прежорстокої війни. Таким чином, традиції різних етносів створювали одне умовне ціле, яке можна сприймати лише в наднаціональному, багатомовному контексті.

“Я вам пісню заспіваю під час неспокою” – такий заголовок зворушливої передмови А. Паславської, Т. Фогеля і В. Кам'янця. Якщо читати цю передмову в тепе-

рішню добу, коли від крові хижіє наш незрівнянний чернозем, то ще шляхетнішим видається задум науковців, що скромно називають себе упорядниками антології. Вони пишуть, що намагалися вшанувати всіх, хто постраждав від цієї війни і, водночас, показати безглуздя війни. За останні місяці ми вже усвідомили, яке це жахливе безглуздя, зокрема, в епоху глобалізації. А яке кроваве! Багату інформацією передмову "Літературна Галичина і Перша світова війна" на широкій джерельній базі написав професор Віденського університету Алоїз Вольдан. Ця передмова, можливо, – скромний підмуток для дуже цікавого і надзвичайно складного дослідження – порівняльної історії літератур Галичини. Чи це фантастичні думи, фантастичні мрії?! Чи можливе таке дослідження?!

У "Передмові історика" професор Ярослав Грицак впроваджує читача в контекст історичних подій періоду Першої світової війни. В ній чимало дуже цікавих фактів, зокрема, щодо ролі Листопадового зриву в зростанні національної гідності української нації, щодо промислової вагомості Галичини. "Хто, скажімо, зараз пам'ятає, – пише Я. Грицак, – що на початку ХХ ст. Галичина була третім у світі найбільшим видобувником нафти і що німецький флот під кінець війни воював на галицькій нафті?" (стор. 21). Усі художні та публіцистичні тексти розміщено в розділах з цікавими заголовками: "Завтра була війна", "Коли ви вмирали, вам дзвони не грали"; "Війна війні"; "Війна скінчилась. Війна триває". Упорядники підібрали твори і відомих німецькомовних авторів, і майже невідомих, а також українських письменників, що описували ту епоху і, очевидно, маловідомі або невідомі німецькомовному читачеві. Саме тому дуже доречні розгорнені ґрунтовні коментарі про кожного автора та його твори. Велике ужиткове застосування матиме також бібліографія, в якій подано джерела всіх оригіналів. Дуже бажані були б також відомості про перекладачів – і найвищого професійного та інтелектуального рівня (П. Рихла, В. Кам'янець, А. Паславську, І. Качанюк-Спех, Х. Дяків, Т. Ляшенко), і про початківців (а в них – наше майбутнє!).

В антології читач знайде твори відомих авторів – Штефана Цвайга, Йозефа Рота, Георга Тракля, Альфреда Маргула-Шпербера, Шолема Аша – найвідомішого письменника ХХ ст., що писав їдишем. Тут присутні також твори низки єврейських авторів, що писали німецькою мовою і донедавна (так склалися історичні обставини) були зовсім невідомі українському читачеві. Деякі автори зустрічалися уже в попередній антології, приміром, швейцарська письменниця Зальця Ляндман – автор міжнародно відомої антології "Der jüdische Witz" ("Єврейський жарт").

В антології представлено поезії І. Франка "Царські слова" (датовано 5-6 вересня 1914 р) і "З Великої війни" (датується 19-20 серпня 1915 р.). Ці поезії майже невідомі українському читачеві, бо їх уперше в ХХІ віці було оприлюднено лише 2006 року в 52-ому томі, додатковому до Франкового 50-титомника (1976–1985). "Царські слова" – знаменита, гірка сатира, на маніфест головнокомандувача російських військ Миколи Романова, в якому проголошувалася ідея єднання всіх земель на лоні "матушки" Росії.

З українських авторів в антології знаходимо також твори О. Туряньського ("Поza межами болю"), О. Кобилянської (воєнний нарис "Сниться"), В. Стефаніка ("Пістунка"), К. Гриневичевої ("Сторінка зі щоденника"), А. Содомори ("Uno, due, três"), Ю. Винничука ("Жовта хустина" – зразок української готичної прози ХХ віку).

Рецензована антологія – багате післяжнив'я і самовияв кафедри міжкультурної комунікації та перекладу, доказ високого професійного рівня навчання фахових дис-

циплін там. Адже частину перекладів виконували студенти та випускники кафедри. Завдання перед ними було дуже складне. Йшлося про тексти з численними реаліями, неологізмами, оказіоналізмами, колоквіалізмами, діалектизмами, вкрапленнями іншомовних слів та виразів. Але навіть не в тому було найважче завдання перекладачів. Найскладніше було в тому, що доводилося перекладати дуже трагічні тексти – тексти про війну, загибель людей, неймовірні знущання над людською гідністю. Це, зокрема, повість-поема О. Турянського “Поза межами болю”, новела В. Стефаніка “Пістунка”, О. Кобилянської (воєнний нарис “Сниться”), нарис З. Бромберга-Битковського “Кривава неділя” та деякі інші твори. Психолінгвістика у нас порівняно молода наука, психологію перекладацької творчості ще майже не досліджено. Це ж перекладачеві треба проїнятися болем і жахом замучених і замірилих на віки, відчуті всю їхню безодню, а тоді в рідній мові відшукати слова та вислови відповідного камертону. І виконувати все це дуже делікатним інструментом, щоб – не дай того, Боже! – не сфальшивити. До цього можна додати, що сучасний читач має повну змогу (на жаль!) побачити аналогічні картини завдяки телебаченню.

Значна перевага білінгвальних антологій в тому, що вони допомагають читачеві оцінити якість перекладів. Очевидно, це перевага читачів, що є білінгвальними і – що не менш важливо – обізнані з культурами носіїв обох мов. З приємністю можна ствердити, що переклади – високопрофесійні, і українська, і німецька мови в них звучать природно, влучно, естетично. Перекладачі намагалися не забувати про цільового читача, для якого робили переклад. Так, в антологію вміщено блискучий вірш А. Маргула-Шпербера “Heimweh” – зразок патріотичної лірики світового рівня. Вірш має підзаголовок “Eine Episode aus den sibirischen Gefangenenlazaretten”. Йдеться в ньому про те, що на нужденному ліжку сибірської лікарні страждає хворий, якого не можна підлікувати. Одного дня на шпитальній дошці хворий тремтячою рукою написав крейдою одне слово – HEIMWEH – “In großen deutschen Lettern” (стор. 216). Лікар, що також був чужинцем у Сибіру, зрозумів хворого і сказав до медсестри: “Dem hilft nichts mehr” (стор. 216). У перекладі П. Рихла замість “In großen deutschen Lettern” знаходимо дуже вдалий вислів: “на рідний лад” – “Він вивів тремтячими пальцями HEIMWEH на рідний лад” (стор. 217). Переклад – адекватний і, водночас, ближчий українському читачеві.

Очевидно, втрати в перекладі неминучі, часто зумовлені розбіжностями між мовами та ментальністю їхніх носіїв. Так, для традиційного українського села був характерний не лише певний побут, а й своєрідна говірка, що відображала ментальність народу. На жаль, жахи воєн, голодівок, а тепер – глобалізація нищать унікальність нашого села. Раніше, за Стефанікових часів, мовленню селян була властива форма пошанної множини, яку німецькою мовою відтворити неможливо. Втрата, очевидно, болісна, але неминуча. Ось уривок зі Стефанікової новели “Пістунка”, від якої кров холоде в жилах: “Я чула, як мої тато вночі казали...” (стор. 235) та з німецького перекладу: “Ich hörte, dass mein Vater in der Nacht sagte...” (стор. 234).

У цій же новелі читаємо: “Дівчата голосять по звичаю жінок” (стор. 235). А в перекладі – “Die Mädchen klagen nach dem Brauch der Frauen” (стор. 234). Для українців “голосити” – це не просто “ридати” (klagen, jammern), це й причитати при виконанні похоронного (або весільного) обрядів. Отже, через лінгвальні та культурні розбіжності повної адекватності домогтися в перекладі не завжди можливо.

Великою привабою книжки є вдалі ілюстрації, що зображають давню Галичину. Від них мило якось стає на серці. Але є там також вдалі ілюстрації, що зображають жах і розпач війни, і від яких стає моторошно. За все подяка – художнику Юрієві Коху.

При перевиданні книжки доречно, на мою думку, внести уточнення: в текст про І. Франка – додати інформацію про те, що Іван Франко є Патроном Львівського національного університету. До речі, у книжці неправильно подано дату смерті І. Франка (стор. 37).

Ще одне зауваження стосується порядку розміщення оригіналів та перекладів у білінгвальних виданнях. Завжди спершу подають оригінал, а тоді – переклад. У рецензованому виданні цей порядок порушено: спершу подано переклади творів українських авторів, а тоді вже оригінали.

Попри ці дрібні зауваження, загальне враження від антології – дуже позитивне. І німецькому читачеві, і українському вона розкаже чимало цікавого, виховного. Може, над дечим він уперше серйозно замислиться....

Роксолана Зорівчак,
професор Франкового університету